

रघुवीर साभंत

ART CORNEL
'80

आजची गाणी

फारिजात

प्रकाशन

-५-

-आजचीं गाणीं-

१

—रघुवीर सामंत—

१ ऑगस्ट १९३५.

श्री. स्नेहल सामंत की. ए.

गांठी 'पारिजात प्रकाशन' साठी

[या पुस्तकातील सज्जदांपल प्रसारण केले, आभार करणे,
ध्वनि-मुद्रिते, आकाशवाणी, बोलपट वगैरेसाठी उपयोग
करणे, इत्यादि सर्व हक्क रक्षार्थी आहेत.]

—मूक—
नऊ भाणे.

मुद्रक—वा. ना. ठकार
श्रीसिद्धेश्वर प्रेस,
कोल्हापूर.

श्री. रघुवीर सामंत की. ए. वी. टी.

यांची
पुस्तके

प्रकाशित—

- १ हृदय (लघुकथा व शब्दचित्रे)
- २ वादूतील पाउलें (लघुकथा)
- ३ सुरंगीची वेणी (रूपांतरित लघुकथा)
- ४ प्रवासांतील सोबती (कादंबरी)
- ५ अन्न-पटल (कादंबरी)
- ६ आजची गाणी-१ (कविता)

छपाईस तयार—

- ७ आकाश-गङ्गा (कादंबरी)
- ८ पणत्या (लघु-निबंध)

कल्पित—

- ९ तारांगण (त्रिभुक्त्या कादंबऱ्यांचा संग्रह)
- १० तांडा (लघुकथा)

सौ. स्नेहल सामंत पी. ए.

यांनी 'पारिजात प्रकाशन' साठी
प्रसिद्ध केले.

[या पुस्तकांतील सजकुरांतून उतारा घेणे, भाषांतर करणे,
ध्वनि-मुद्रितें, आकाशवाणी, बोलपट वगैरेसाठी उपयोग
करणें, इत्यादि सर्व हक्क कर्त्यांकडे आहेत.]

—मूल्य—
नऊ आणे.

मुद्रक—वा. ना. ठकार
श्रीसिद्धेश्वर प्रेस,
कोल्हापूर.

श्री. रघुवीर सामंत बी. ए. बी. टी.

यां चीं

पुस्तकें

प्रकाशित—

- १ हृदय (लघुकथा व शब्दचित्रें)
- २ वाळूंनील पाउलें (लघुकथा)
- ३ सुरंगीची वेणी (रूपांतरित लघुकथा)
- ४ प्रवासांतील सोबती (कादंबरी)
- ५ अभ्र-पटल (कादंबरी)
- ६ आजचीं गाणीं—१ (कविता)

छपाईस तयार—

- ७ आकाश-गङ्गा (कादंबरी)
- ८ पणत्या (लघु-निबंध)

कल्पित—

- ९ तारांगण (चिमुकल्या चांदण्यांचा संग्रह)
- १० तांडा (लघुकथा)

श्री. रघुवीर सामंत वी. ए. बी. टी.

यांची

शा लो प यो गी पु स्त कें

छपाईस तयार—

१ वानग्या (पूर्वार्ध)

(हायस्कूलसाठी स्थूलवाचन)

२ वानग्या (उत्तरार्ध)

(हायस्कूलसाठी स्थूलवाचन)

३ 'मी लेखक होणार!—'

(इंग्रजी १ ते ६ वर्गासाठी मराठी निबंध-मार्ग-दर्शिका)

पारिजात पुष्प—

'कथा-कलाप' व 'नंदा-दीप'

या पुस्तकांचे कर्ते

प्रो. वायू. जी. नाईक

यांची

'मृगजळावरील नौका'

(कादंबरी)

विक्रीस तयार!

‘खांडवी-काव्य’ ‘सुक्त-काव्य’
‘गूढ-गुंजन’ ‘अर्पण’

इ० इ०

(चुकून कोठें यमक साधतें !.. अर्थहि बेदा व्यक्त होतसे !
गद्य म्हणून हें ग्रहण करावें !- किंवा...कविता साथी सुंदर !)

कोरा कागद !-काली शई !
-‘साचे-वाङ्मय’ सवंग झालें !
शीण कोण डोक्याला देतो ? ?
-समाजास झोपेचें औषध !
लिहिणारा तो मोठा लेखक !
शब्द जोडुनी कविता होते !
गळा गोड ! आळवी निरर्थक !
-सारे.. कवि-वर, रसज्ञ, .लेखक !!
दूर चंद्र-तारका चमकती !..
‘प्रतिभा’ !.. ‘स्फूर्ती’ !.. ‘अभिजात कवी’ !
जगण्यांतुनि परि वाङ्मय होतें !
गद्य युगीं या गद्य बोलकें !
जिवन्त गद्या पद्य जो गणी !
रसिकवरा त्या अर्पित ‘गार्णी’
सुंवई २४।१।३९.

आजचीं गाणीं

१

रघुवीर सामंत

म्हणतील मला भग-

‘ हा कविता करणारा ’

[राग-पहाडी.
ताल-एकताल.]

मी कवी न !-याही नच काव्याच्या खाणी !
आजच्या जगाचीं सार्थीं खडखड-गार्णी !
थरथरेल सारें अंतर आर्त रवांनीं !
गुदगुल्या न करतिल कोणा हीं रडगार्णी !
लाडीक गुजें ! अन् मुरली, राधा-राणी !
मी कशी करूं पण नाजुक सुंदर गार्णी ? !-

८

वन दूर !-निसर्गा ठरवी खडखड हीन !
शहरांत मातला...मेला...मानव दीन !

शैथिल्य आज ये—हृदया..नेत्रा...गात्रा !
तोचतोपणाची झाली जीवन-यात्रा !
बेसूर जर्गी नच आतां वीणा-गीतें !
गोंधळी जगाला हवीत सांघिक-गीतें !

गद्यांत पटेना !-जुळवित मी गणमात्रा !
-म्हणतील मला भग-‘हा कविता करणारा !’

मुंबई,
१ जानेवारी, १९३९. }

९

२

एक बुडबुडा !-पण चेतविन चुडा !

- १ गळ खेले काळ गळां !
- २ एक बुडबुडा !-चाललों सडा !-
- ३ गर्र् फिरत भोंवरा !-
- ४ चेतवी चुडा !-
- ५ क्षुद्र बुडबुडा !- पण चेतविन चुडा-!

एक बुडबुडा !-पण चेतविन चुडा !

[आशा-निराशेचें गाणें]

[राग-मिश्र मांड
ताल-दादरा]

[आशा आणि निराशा दोन्ही बाजूनीं भंडावूं
लागल्या कीं असा एकच एक अर्थहीन
गोंधळ होतो !-]

—१—

गळ खेले काळ गळां !-लागती कळा !

रक्त घळघळा !

मृत्युची कळा !

लागला गळा !—

ही सळसळ जणुं पळत जीव-मासळी तळा !

पळ डळमळ ! जळ-जीव वेगळा !
जळ दूर जाय !-रक्त घळघळा !
लव तगमग ! मग मृत्युची कळा !
गळ खेळे काळ गळां ! लागत्या कळां !
रक्त घळघळा !
मृत्युची कळा !
लागलों गळा !—

—२—

कालौघ खोल !.. त्यांत फोल एक बुडबुडा !
क्षणिक बापुडा !
चालला सडा !
शोधतो कडा !
मी वेडाऽ !-मी वेडाऽ !-बुडबुडा !-
क्षुद्र बुडबुडा !
क्षणिक बापुडा !
चाललों सडा !—

१२

खळ खळ जळ ! काळ-नदा पार ना कडा !
होऽऽ ! केवळ मी त्यांत बुडबुडा !
वरि रंग विविध !—आंत कोरडा !
मी ऽऽ धडपडतों—शोधतों कडा !
मी वेडाऽ !-मी वेडाऽ ! बुडबुडा !—
क्षणिक बापुडा !
चाललों सडा !
शोधतों कडा !—

—३—

मी दंग !—
करि दंग !—
किति रंग !—
गरगर परि फिरत भोंवरा !
हा स्वार पुढें मृत्यु हावरा !
धर धीर, .. जीव जंव न बावरा !
भोवराऽऽ !

१३

गरूर फिरत भोंवरा !

परि अंतरिं शांत खवे स्फूर्तिचा झरा !

मम हृदयाच्या स्फूर्तिचा झरा !

वैर्य-सागरा !—

ऊठ !—कर त्वरा !

फिरत भोंवरा !—

—४—

मय फार !—

अंधार !—

अनिवार !—

तुज भव दावी मृत्युचा कडा !

परि धीर धरी लढबिण्या लढा !

अन् चेतव चैतन्य-मय चुडा !

चेतवी चुडा !

चैतन्याची चेतवी सुडा !

१४

शीर ना थडा !

लढत हा लढा !

पेटवी चुडा !

—५—

कालौष खोल-त्यांत फोल एक बुडबुडा !

मी वेडाऽ !—मी वेडाऽ !—बुडबुडा !

क्षुद्र बुडबुडा !

क्षणिक बापुडा !

चाललों सडा !

जोषरी परि जग जगते चेतविन चुडा !—

चैतन्याची चेतविन चुडा !

चेतविन चुडा !..क्षुद्र बुडबुडा !—पण चेतविन चुडा !

मुंबई,
१५ ऑगष्ट १९३८ }

१५

मानवतेच्या घशांत घरघर !

- १ घाईगडबड !
- २ हुरहुर !-हळहळ !-
- ३ घरीं न भाकर !
- ४ स्वर्ग न सृष्टी !

मानवतेच्या घशांत घरघर !--

[यांत्रिक युगाचें गाणें]

[राग-जोगिया
ताल-केरवा.]

[भूमिका—यंत्रांचा प्रचंड खडखडाट !-फायव्हीलमधून निघणारा 'सूंऽऽ' आवाज हळूहळू द्रुत गतीनें मोठा होत जातो. मार्गल तालबद्ध खडखडाट तसाच पार्श्वभूमीला राहतो; शेवटीं चक्रांतून निघणाऱ्या हुंकाराचा ध्वनि मोठा होत होत मार्गल यंत्राच्या तालावर गाणें हवेंत तरंगूं लागतें-]

[काल-भोंवरा फिरतो गरगर !-

मानवतेच्या घशांत घरघर !]

+ + + +

—१—

घाईऽ !- घाईऽ !- घाईऽ गडबड !
ठायीं ठायीं घाईऽ गडबड !—

काव्य कुठें ?- ही यांत्रिक खडखड !
 स्फूर्ती मेली !- शाब्दिक बडबड !
 जीव जगे—जंब करितो तडफड !
 सारी पोटासाठीं घडपड !-
 शांती नाहीं !- खडबड गडबड !
 यांत्रिक युग हें !.. भवतीं खडखड !
 भावना नुरे !- वेडी बडबड !
 जीवन जाळी यांत्रिक घडघड !
 जीव-पाखरूं फिरतें फडफड !
 पंख पोळती !- करतें तडफड !

× × ×

क्षण न जगाया !- जगण्या घडपड !
 यांत्रिक खडखड !.. दांभिक बडबड !

—२—

इमले चढले गगनीं पोकळ !
 जगांत जीव नुरलें निर्मळ !

१८

कोठें आतां जीवन सोज्वळ !
 काळ पळाला !- भोळा निर्मळ !
 दरी-कपारी ! काळे कातळ !
 गिरी मिरविती हिरवें वाकळ !
 हिरवी पाचू !-ती वर हिरवळ !
 स्वैर भरारे वारा सळसळ !
 झरझर निझर वळती वळवळ !
 तिथें गांवठा साधा सोज्वळ !
 सान रानवट घरकुल-राउळ !
 कोसळतें परि वनांत वारळ !
 × + ×
 जगि ना आतां जीवन निर्मळ !
 सारी उरली दुरदुर हळहळ !

—३—

नभांत वाणी भरली भेसुर !-
 “ देव जगाचा शास्त्रानें नर ! ”

१९

जग कापवितीं यंत्रें थरथर !
 निसर्गास नर करतो किंकर !
 पुढें पुढें जग सरलें सरसर !
 चमत्कार शास्त्रांचा भू-वर !
 शास्त्रें बनला मानव खे-चर !
 अधःस्थळीं पण काळा फत्तर !
 गरुड-भरारी मारी वानर !
 नवीं मृगजळें क्षणिं दृग्गोचर !
 उद्धत मानव आतां ताठर !
 कृत्रिम दांभिक झाला वेडर !
 + + +
 दारीं पेरी वरवर साखर !
 जगावया परि घरीं न भाकर !

—४—

सुखें जगाया शास्त्रें भू-वर !
 मानव निर्मा यांत्रिक-हुन्नर !

२०

यंत्र पेरी करितें यांत्रिक नर !
 चाकरा-करें झाला चाकर !
 देवच मानव झाला भू-वर !
 भस्मासुर करि देवा पामर !
 भावना सरे !-सुकला पाझर !
 हृदय फाटलें !-उठलें काहुर !
 स्वर्ग न सृष्टी !-ना त्याला घर !
 डळमळतें तळमळतें अंतर !
 जीवन निर्मळ साधें सुंदर-!
 दुर्मिळ करिती शास्त्रें-हुन्नर !

* * *

प्राण-वायुसम विष-वायूवर !-
 जगतो मरतो या जगतीं नर !-

* * *

२१

[काल भौवरा फिरतो गरगर !—
भानवतेच्या घशांत घरघर !—]

मुंबई,
२४/१२/३८ }

४

हुश्शार !

- १ रात्र संपली !
- २ हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !
- ३ जगावया मरणार !
- ४ कोसळलेला तो वाडा !
- ५ दंभाचा उडवा धुंवा !
- ६ सध्यां अर्घीं भाकर प्यार !
- ७ बघ जग दारूचें कोठार !
- ८ शास्त्र निर्मितें घोर कडे !
- ९ हा विरेल नंतर धूर महा !

हुश्शार !

[आजचें गाणें]

[-राग- -ताल-
दुर्गा व भूप; केरवा (पडघमचा)]

[भूमिका—जुटीच्या पलटणीचें हें एक सांघिक गीत आहे. मुख्य गाणें म्होरक्या म्हणतो. त्याच्या मागें जमून शिस्तीत चालत, सारे शांति-सैनिक एक दिलानें ' हुश्शार !—भाइ, हुश्शार !' या शब्दांनीं त्याला साथ देत आहेत.—]

—१—

[राग—दुर्गा; ताल—पडघमचा केरवा]

[' हुश्शार ! ' या संदेशाचे, विगूलचे सांकेतिक ध्वनी

लावून हवेंत उठत आहेत. हळू हळू ते स्वर मोठे होत जवळ जवळ येतात. त्याबरोबरच हातांत पांढरें शांति-निशाण घेऊन म्होरक्या पुढे येतो. विगूलाच्या स्वरांचे व पडघम बगैरे रणवाद्यांचे तालबद्ध पार्श्वसंगीत घेऊन, म्होरक्या प्रथम एकटाच शांततेत हळूहळू स्पष्ट होत जाणाऱ्या आवाजानें म्हणूं लागतो]

[म्होरक्या—]

रात्र संपली !.. प्रभा फांकली !.. पूर्वं उजळली !—

भाइ, हुश्शार !

हा पूर्वेकडला वात नवा ! कर डोळस डोळे !—

हो हुश्शार !

भाइ, बंडी चढवित वेळ न टाळा !—

काळा व्हा तय्यार !

हं, चला पुढें ! करूं छाती उघडी !—

पुन्हां न घडि येणार !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

[विगुलाचा आवाज व म्होरक्याचे हळहळू मोठे होणारे शब्द यांनीं सावध होऊन, निरनिराळ्या बाजूंनीं जूटांचे शांति-सैनिक जवळ येऊं लागतात—]

[म्होरक्या पुन्हां मोठ्यानें]—

हुश्शार !— भाइ, हुश्शार !—

हुश्शार !— भाइ, हुश्शार !—

[एका बाजूनें आलेले सैनिक सारे एकदम म्हणतात.]

आम्ही नव्या मनुचे स्वार !—

आतां सावध घटका चार !

[दुसऱ्या बाजूनें आलेले सैनिक सारे एकदम म्हणतात—]

हो, सावध घटका चार !

आतां साऱ्यांना हाकार !

[दोन्ही बाजूचे सैनिक म्होरक्याला एकदम म्हणतात—]

है, भाइ, साऱ्यांना हाकार !—

तूं साऱ्यांना हाकार !—

[म्होरक्या मोठ्यानें—]

हुश्शार व्हा !— हुश्शार व्हा !— हुश्शार !

भाइ, तुम्हि हुश्शार !

[सारे सैनिक एकदम—]

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

[सगळे, म्होरक्यामागून चालू लागतात. कांहीं वेळ, पडघम, पावळें यांचाच नुसता आवाज—]

—३—

[म्होरक्या चालतां चालतां]

नव्या मनुचे स्वार ! आम्ही उगा न कर्षि मरणार !

धीर आम्ही हो वीर फांकडे ! जगावया मरणार !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

सावध घटका चार ! आतां भाइ सावध घटका चार !

मरूं जगाया यार !—नंतर जगणें हाच विचार !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

हुश्शार !- भाइ, हुश्शार !- हुश्शार ! भाइ हुश्शार !

हं, भाइ, साऱ्यांना हाकार !

भाइ, तूं साऱ्यांना हाकार !

हुश्शार व्हा !- हुश्शार व्हा !- हुश्शार !-

भाइ, तुम्हि हुश्शार !

हुश्शार !-भाइ, हुश्शार !

हुश्शार !- भाइ, हुश्शार !

[कांहीं वेळ नुसता पावले व पडघम यांचा जोरकस आवाज.]

—४—

[थोडे अंतर काटल्यावर, म्होरक्या पुन्हां—]

कां बडबडता वेदान्त बडा ?-

अन् पूर्व-बढाईचा पाढा ?

छे !-कोसळलेला तो वाडा !-

तो पोकळ माळा दिसे बडा !

हुश्शार !-भाइ, हुश्शार !

२८

कां चेंगरता ?-तो डोलारा !-

त्या जुन्या विटा खाली ओढा !

वर धूळ सांचली ती झाडा !-

अन् हव्या तिथें त्याही फोडा !

हुश्शार !-भाइ, हुश्शार !

मग नव्या जुन्यावर जा जोडा !-

भाइ, करा मनाचा अतां धडा !

हुश्शार !-भाइ, हुश्शार !

बांधा बांधा, नवाच वाडा !-

तुम्हा-अम्हाला प्यार !-

भाइ हो, तुम्हा-अम्हाला प्यार !

हुश्शार !-भाइ, हुश्शार !

भाइ, नवाच वाडा प्यार !-

आजचा जुनाट झाला फार !-

जगूं जगूं !-मग तगमग नलगे !..

दिवस सुखाचे चार !

२९

हुश्शार !-भाइ, हुश्शार !

नव्या मनुचे स्वार !-

अतां ह्या सावध घटका चार !

व्हा मरावया तम्भार !-

भाइ व्हा मरावया तय्यार !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !-

आतां मरावया तय्यार !

[पुन्हा कांहीं वेळ पडघम व पावलें यांचाच नुसता आवाज]

—५—

[आगखी पुढें चालत गेल्यावर म्होरक्या पुन्हां—]

या सान्यांना निज-स्वार्थ हवा !-

मग रक्ताचा हेवा-दावा !

बघ, ओटिं शांततेचा बकवा !-

पण पोटिं हीनतेचा कावा !

हुश्शार !-भाइ, हुश्शार !

३०

अन् भावाचा तुकडाच हवा !-

मग ओळख ना भावा-भावा !

भाइ, जग फिरलें !-आतां धांवा !-

हे बंधु-शिरीं करिती धावा !

हुश्शार !-भाइ, हुश्शार !

पण दंभाचा उडवा धुव्वा !-

जरि शांति-दूत हृदयांत महा !

हो, दंभाचा उडवा धुव्वा !-

अन् खऱ्या शांतिळा फूल वहा !

हुश्शार !- भाइ हुश्शार !

नव्या मनुचे स्वार !-आम्हां उगा न मरणें प्यार !

मलें जगाया यार !-नंतर जगणें हाच विचार !

हुश्शार ! भाइ हुश्शार !

आम्हां जगणें हाच विचार !

[कांहीं वेळ पडघम व पावलें यांचाच फक्त आवाज.]

३१

[म्होरक्या पुन्हां पुढे जातां जातां मोठयानें-]

नव्या मनुचे स्वार!- आतां मरुं जगाया यार!

डोळि-भाळिचीं काळीं वलयें विलया नेऊं पार!

हुश्शार!- भाइ, हुश्शार!

हा जीव कोडला फार!- आम्हां देव न घन आधार!

वर नसो तुपाची घार! सध्यां अर्धी भाकर प्यार!

हुश्शार!- भाइ, हुश्शार!

हा स्वार्थ माजला फार!- सारी सृष्टी थरथरणार!

बघ बंधु-भावना ठार!- चाले मानवि-पशु संचार!

हुश्शार!- भाइ, हुश्शार!

सावध व्हा!- भाइ, नभीं पहा!- नभीं पहा!

नभीं पहा!- भाइ, नभीं पहा!

ते विमान घरघरतें!.. पक्ष्यांची किलविल होई फार

नभीं पहा!- भाइ, नभीं पहा!

हा विष-वायूंचा धूर कोडला!- उभें मृत्यूचें दार!

नभीं पहा!- भाइ, पुढति पहा!

हा शांति-दूत हृदयांत महा!- पण देह होंत बेजार!

जर युद्ध शांतिचें दार!- करुं तर कडी-गजांवर बार!

हुश्शार!- भाइ, हुश्शार!

नव्या मनुचे स्वार!- अतां व्हा, सावध घटका चार!

जगणें हाच विचार!- व्हा भाइ, मरावया तयार!

हुश्शार!- भाइ, हुश्शार!-

हं, तूं साऱ्यांना हाकार!

हुश्शार व्हा!- हुश्शार व्हा!- हुश्शार!

भाइ, तुम्हि हुश्शार!

हुश्शार!- भाइ, हुश्शार!-

आम्हि मरावया तय्यार!

[पुन्हां कांहीं वेळ पडघम व पावलें यांच्याच नुसत्या आवा-
जावर पलटण पुढील वाटचाल करीत जाते-]

[काहीं वेळानें म्होरक्या—]

नव्या मन्चे स्वार!—आल्या सावध घटका चार!
आम्हि मरावया तय्यार!—मनीं जरि जगणें हाच विचार!

हुश्शार!— भाइ, हुश्शार!

जरि रविकर आम्हां प्यार! पण हा क्षणभर अंधःकार!
हो, हवा गान—शंकार!— या पण तोफा धडधडणार!

हुश्शार!— भाइ, हुश्शार!

भाव—भावना ठार!— हें तर उभें मृत्युचें दार!

हुश्शार!— भाइ, हुश्शार!

हं! हुश्शार आतां यार!—धडकलें पहा मृत्युचें दार!

हुश्शार! भाइ, हुश्शार!

हं, सावध व्हा! भाइ, सावध व्हा!

हं, भाइ, सावध व्हा! सावध व्हा!

बघ जग दारूचें कोठार! त्यावर ठिणग्या चकमकणार!—

सावध व्हा! भाइ, सावध व्हा!

हा दीनांचा संहार!—उडाला एकच हाःहाःकार!

सावध व्हा! भाइ, सावध व्हा!

बघ बंधु—शिरावर वार! घळघळे रक्त!—दुःख अनिवार!

सावध व्हा! भाइ, भंवति पहा!

ही मदीं!—गिधाडें!—घार!—अतां चौफेर हेंच दिसणार!

भंवति पहा! भाइ, भवति पहा!

पण नव्या मन्चे स्वार!—अतां व्हा मरावया तय्यार!

हो, जगणें हाच विचार!—अतां परि मरूं जगाया यार?

भाइ, तूं साज्यांना हाकार! हं, साज्यांना हाकार!

हुश्शार व्हा!—हुश्शार व्हा!—हुश्शार!

भाइ, तुम्ही हुश्शार!—

हुश्शार! भाइ, हुश्शार!—हा एकच हाःहाःकार!

[घरादारांच्या रणभूमीवर पलटण फिरत आहे. पडवम पावलांचा आवाज. लांबवर सैन्याचा व शस्त्राखांचा गोंधळ चालला आहे—]

—८—

[म्होरक्या कंठरवानें खळ्या आवाजांत—]

हे देइ वृद्ध अनुभवी धडे !—तो शब्द बोबडे बाळ रडे !

हुश्शार !— भाइ, हुश्शार !

परि सैन्य नवें चाललें पुढें !—छेः, नको अम्हां पण युद्ध झडे !

हुश्शार !— भाइ, हुश्शार !

बघ शास्त्र नेइ जग पुढें पुढें !

परि तेंच निर्मितें घोर कडे !

हुश्शार !—हुश्शार !

हे स्फोट फोडिती घरें-कडे !

हुश्शार !—हुश्शार !

बघ कवाडापुढें सैन्य खडे !

हुश्शार !—हुश्शार !

नम-स्फोट फोडिती घरें-कडे ! अन् कवाडापुढें सैन्य खडे !

हुश्शार !— भाइ हुश्शार !

सावध व्हा !— भाइ, नभीं पहा !—भाइ, पुढतिं पहा !

३६

हं, सावध व्हा !— सावध व्हा !— नभीं पहा !

पुढतिं पहा !

हं, हुश्शार ! हुश्शाऽऽर ! हुऽऽरशाऽऽर !

[युद्ध... बॉम्ब ... विमानांची घरघर ... मशीनगन्स ... संहार...
हाःहाःकार... दीन किंकाळ्या... मृत्यु... शेवटीं स्मशान-
शांतता...]

—९—

[राग—भूप]

[स्मशान शांततेंतून सळसळ ! म्होरक्यासह सारी पलटण
जमीनीवर छिन्नाविछिन्न स्थितांत पडलीं आहे. त्यांतून हळूहळू
त्यांचीं भुतें उठून वरवर जातात. म्होरक्या वरवर जात बरुन
गंभीर शब्दांत पुढें म्हणत आहे.—]

विरेऽऽल नंऽतर धूऽऽर महा !—

तोऽऽ काऽऽल नवाऽ ! मग साऽवध व्हा !—

[पडघमच्या तालांत—
म्होरक्या खालीं पहात—]

३७

हा विरेल नंतर घूर महा ! तो काळ नवा मग सावध व्हा !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

ध्या ! दीर्घ श्वास ध्या ! नवी हवा !—

...तीं प्रफुल्लवदनै भवति पहा !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

गंभीर शांतता जर्गी महा ! चौफेर शांतता दिसे अहा !

हुश्शार ! भाइ हुश्शार !

जा ! नव्या जर्गी त्या सुल्ले रहा !

तीं प्रफुल्ल वदनै भवति पहा !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

नव्या मनूचे स्वार ! तुम्हां जगणें हाच विचार !

नव्या जर्गी जगणार !...

तुम्ही नव्या जर्गी जगणार !

सुखांत नांदा यार ! तुम्ही मग सुखांत नांदा यार !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

भाइ त्या साऱ्यांना हाकार !

हुश्शार व्हा ! हुश्शार ! भाइ, हुश्शार व्हा ! हुश्शार !
मरत तुम्हास्तव यार ! अतां जा-जगा जगा हुश्शार

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

हुश्शार ! भाइ, हुश्शार !

[आवाज अस्पष्ट अस्पष्ट होत, ती सारी पलटण हवेंत विरते.]

५

सान केन्द्र कल्पिती !

सुखाप्रती हपापती !-

- १ जीवनौघ चालला !
  - २ मन्द वायु वाहतो !
  - ३ कालचक्र कलटलें !
  - ४ यमपुरी न कल्पना !
  - ५ जीव एकटा फिरे !
  - ६ सान केन्द्र कल्पिती !
-

सान केन्द्र कल्पिती !

सुखाप्रती हपापती !-

[जीवित]

[राग-भैरवी]
[चाल-दादरा]

कोण ये कुठून ? हें कुणी कधीं न जाणती !
'जीवनौघ जन्म धे कुठून ?'-गूढ जीविती !
उंच उंच डोंगरांत .. गूढ गूढशा दरींत !
येथ हा पहा प्रवाह हिर्वकीत खळखळे !
चालला कुठें ? कुठून ?- जात तो पुढें पुढें !
काटकीपरी परी जीव मात्र धडपडे !
एक ये इथून-ती दुजी तिथून काटकी !

—प्रेमभेट !.. अल्पवास !.. हँहि त्यांस सार्थकी !
जीवनौघ चालला !.. फेंस खळखळे उडे !

एकटें तरावयास जीव आंत धडधडे !
ओघ हा खळाळपार !.. सर्व नाश पावणार !
हृदय—सागरीं परी न लाट काय हो उठे ?

* * *

सान केंद्र कल्पिती !.. सुखाप्रती हपापती !
—एकटेपणा कुणा असह्य हो न जीवितीं ? !

—२—

मंद वायु वाहतो !.. माड उंच डोलतो !
वृक्ष—वृंद सळसळून खग—गणास वाहतो !
चांद चालला फिका !.. मंद होत चांदण्या !
धेनुवत्स हंबरून ओढतात दावण्या !
उजळती दिशा !.. अतां गगन होत तांबडें !
थांबथांबुनी मधून साथ देत कोंबडे !..
भाकरी चुलीवरी !.. धूर कांपरा उडे !
झोंपडींत झोंपले सान बाल बापुडे !..
गोठियांत वासरें !.. दूर सोडिले गुरां !
'सांज भेटवील !' त्यांस आस ही असे उरां !
पोट दोन वेळचें !.. बायको—मुलें घरां !
वाट दूर जाय कांटुनी मजूर भरभरां !
—बांधुनी शिदोरि ती घरधन्यापुढें करी !
चेहरा किती खुले !.. नि हात घेत भाकरीं !

या क्षणीं तरी सुखी !.. ये न ये जर्गी सुगी !
सांगणें कशा उगीच ?.. 'शाश्वती न या जर्गी !'
कोण ये कुटून ? हें कुंणी जरीहि नेणती—
.. प्रकटेपणा कुणा असह्य हो न जीवितीं !?

—३—

कालचक्र कलदलें !.. ललाट—लेख हो खरा !
लाज लक्तरांत !— भीक मागतें घरां घरां !—
या इथें न लाभल्यास जात तेथ सत्वरीं ;
ना मनास आस !—यत्न चालला सदा परी !
बाळ सान गोडसें, .. रम्य ज्यास बाळसें, ..
गुरफटून चिरगुटांत पाठ राखण्या वसे !
साउलीत शांतशा श्रांत नैसली जरा !
चुंबि प्रेमयुक्त हांसन्या तिच्याच लेंकरा !
लाळ सांडते !.. धुळीस बाळ देह मौक्तिकें !
आस लावण्या पुढेंच भावि—काळचें धुकें !
फूल मूल पाहुनि पिसें कुणास ना जडे ?
तोपवाच हांसुनी जरा तिच्या मुलाकडे !—

हृदय—कांठ सांडले !.. हांसली पहा कशी !
बाल—हास्य !.. त्यांत आस तीस सांपडे पिशी !

—या क्षणीं तरी सुखी !.. जीवनांत धुगधुगी !
सांगणें कशा उगीच ?... 'शाश्वती न या जर्गी !'

कोण ये कुठून ? हें कुणी जरीहि नेणती !

एकटेपणा कुणा असख्य हो न जीवित्तीं ? ?

—४—

यम-पुरी न कल्पना !.. गिरणगांवला चला !

चक्र क्रूर !.. पोट-शूळ !.. जीव तेथ भाजला !

धूर ओकुनी नर्भी, यंत्र-काम धडधडे !

मानवीय मालिकेस पोट चारितें खडे !

हीन दीन बापुडे !.. ओढतात जोखडें !..

..जीव झांपडे, रडे !.. जळत आंत आंतडें !-

धांप टाकटाकुनीच श्रमित कंठ कोरडे !

लक्ष्मि हो तरी पुढें !.. झुके तिचेंच पारडें !

मानवी पशूंमुळेंच दैव दावितें कडे !

निर्मिळीं नरेंच, मेंढरी जगांत गारुडें !

पुण्य मोजल्यामुळें भरत पातकी घडा !

अंध सोंवळें बळी !.. तत्ववाद वांकडा !

✽ ✽ ✽

आज गिरणगांवला खड्खडाट थांबला !-

'मृत्यु सर्व नाशणार !..' त्या कथा न आजला !

काळ खेळतोच खेळ !— वेळ ना जगायला !
पोट जाळण्यामधेंच मर्द आज गांजला !
कोण ये कुठून ? हें कुणी कधी न जाणती !..
—एकटेपणा कुणा असह्य हो न जीवित्ती !?

—५—

जीव एकटा फिरे ! सागरीं न आसरा !
' दीस जायचा अजून तीन चार कासरा !
डोह भाजली ! नभांत सूर्यदेव' तापले !'
दूरदूर राहिली .. घरकुली, प्रिया—मुलें !
उंच नीच नाचती !.. वीचि फेस टाकती !
गरगरा फिरून आंत खेंचण्यास धांवती !
ओढि रांपणी भरून !.. भीत ना मुळीं उरीं !
—आणि चालली तशीच जीव—नौ तयांवरी !
सांज काळवंडली !.. पक्षि जात कोटरा !
नाव लाउनी तिरा हसत धांवला घरा !
मंद ज्योत मिणमिणे !... खात शांत भाकर !
झोपडींत झोपला !.... नि दूरदूर सागर !
कां अतांच सांगणें तयास, .. ' सर्व नश्वर !' ?
जीवनांत शांतता !... नि दूरदूर सागर !

या क्षणीं तरी सुखी ! . . जीवनांत धुग्धुगी !
भागल्या जिवास हीच स्वर्गं देत वानगी !
सान केन्द्र कल्पिती ! सुखाप्रती हपापती !
—एकटेपणा कुणा असह्य हो न जीवितीं ? ?

—६—

येथ तेथ चहुकडे . . विषमताच नांदते !
दलित दीन मानवास हें जिणेंहि वोंचतें !
भोंवतालच्या स्थितीस नेत्र झांकती कसे ?
जांचणी सदा जिवास लावितें न कां पिसें ?
. . उंचशा घरींहि यास झोंप ना मुळीं पडे !
—कांहीं ना म्हणून हा दुजा धुळीमध्ये रडे !
जन्म घे अशी स्थिती कां म्हणून 'नश्वरीं' ?
मानवीं मनैच कां न दूषणीय चांवरीं ?
गोंधळी जर्गी क्वचित् सुखी क्षणीं सुशांतता !
तेथ जाउनी तयांस शब्द काय सांगता ?
—अंत्य श्रेष्ठ जें, तयाप्रती खुशाल जा पुढें !
शब्द तेवढेच काय आगतां पुढेपुढे ? ?

* * *

सान केन्द्र कल्पिती ! सुखाप्रती हपापती !
एकटेपणा कुणा असह्य हो न जीवितीं ?

-गूढ 'कोण ? कोटुनी ?'-कुणी कधी न जाणती !
एकटेपणा कुणास सह्य होत जीवित्ती ? ?

ठाणे {
नोव्हेंबर १९३४
डिसेंबर १९३८

५२

६

इमारती मर्दाच्या हाती !

- १ खेड्या र विगी विगारी !
- २ बाजारी वितमोल विगारी !
- ३ जगायची मर्दाला चोरी !
- ४ वानी बोले ' उद्या उदारी ! '
- ५ मेलि र मेलि माजी श्येति !
- ६ भाकर बुडली या घामांत !
- ७ मर्दाच्या हातांत नरोटी !
- ८ इमारती मर्दाच्या हाती !
- ९ हा घोंडा-राजा त्या रानांत !
- १० धडू धडधड दारु ! करते घात !
- ११ गुलाम आला या शेहेरांत !
- १२ पर ज्वोर बगा ह्यो या दंडांत !
- १३ भाउ, धनीपना पुरतिच शिरमंति !
- १४ हं !-थोडं न्हायलं दीस जगांत !
- १५ या दगडी भित्तिवि गानं गाती !

इमारती मर्दाच्या हाती !

[विगाऱ्यांचें गाणें]

[राग—मिश्र विलावल
ताल—केरवा]

[भूमिका—मुंबईतील एक सात मजली इमारत जवळ जवळ बांधून संपत आली आहे. शिखरावर बसवावयाचा एक मोठा अजस्र दगड वर चढविण्याचें काम आतां चालूं आहे. पुलीवरील जाड दोरखंड 'कुरकुर' करत खाली येतो. त्याला तो दगड नीट बांधला जातो. आणि मग सारे विगारी एकवटून पुलीवरून आलेले दोरखंडाचें दुसरें टोंक ओढूं लागतात.

न्होरक्या वर उभा राहून दोन दोन ओळी ललकारून मोठ्याने म्हणतो. त्याच्या मार्गे सारे विगारी 'खेच्चा र०' असें म्हणून हिसक्याने ओढतात. असें अगदीं सातव्या मजल्यापर्यंत चालतें.]

—१—

हं खेऽऽच्चाऽर विगी ! विगारी !

खेऽऽच्चाऽर विगी विगी !

[खेऽऽच्चा०]

आरऽ ! करा करा बेठ्यांनों छाती !

इमारती मर्दाच्या हातीं !

[खेऽऽच्चा०]

या दगडी भिति र गानं गाती !

' इमारती मर्दाच्या हातीं ! '

[खेऽऽच्चा०]

हं ! खेऽऽच्चाऽर विगी ! विगारी !

खेऽऽच्चा र विगी विगी !

[खेऽऽच्चा०]

भाउ, कम्-नशिवाची आली र फयेरी !

जगायची वी झाली चोरी !

[खेऽच्चा०]

ह्यी छातीवर रुलतात लक्करी !

झालिर धोंड्याचीच पथारी !

[खेऽच्चा०]

आन् सुकी, कोरडी, शिळी शिदोरी !

दुनियेमंदि र चालचू न्यारी !

[खेऽच्चा०]

आर बली चालवी ह्यी शिरजोरी !

बाजारी बिनमोल बिगारी !

[खेऽच्चा०]

पर खेऽच्चा र बिगी बिगारी !

खेऽच्चा र बिगी बिगी !

[खेऽच्चा०]

ह्यो मुलकाचा न्हायू गडी भिकारी !

पोटासाठी र येंच्या दारी !

[खेऽच्चा०]

आन् पदरीं पोरं ! गरजू बिगारी !

आला र आला येंच्या दारी !

[खेऽच्चा०]

या शिरमंतांची फुगलि रू डेरी !

पैशापायी लय अंधेरी !

[खेऽच्चा०]

भाउ, काम करुन् बी ये अंधेरी !

जगायूची मर्दाला चोरी !

[खेऽच्चा०]

आर दुनियेमंदी चालच न्यारी !

मर्द रोजच्या रोज भिकारी !

[खेऽच्चा०]

आन् आला पोटापायीं दारीं !
खेऽऽच्चाऽर विगी विगारी !
[खेऽच्चा०]

—४—

तुमि पोटापायीं र येंच्या दारीं !
खेऽऽच्चाऽर विगी ! विगारी !
[खेऽच्चा०]

ह्यी हातीं येतीं कुदळी-खोरी !
खडी मातिचा र खुराक चारी !
[खेऽच्चा०]

आन् छपरावर चडतांना घेरी !
आस्मानी-पाताली फेरी !
[खेऽच्चा०]

पग् पैशापायी लय् अंधेरी !
काम् करुन् बी ये अंधेरी !
[खेऽच्चा०]

५८

पर दिसा दो दिशीं एक रुपेरी !
वानी बोले र ' उद्या उदारी !'
[खेऽच्चा०]

भाउ, जगायची मजुराला चोरी !
खेऽऽच्चाऽर विगी ! विगारी !
[खेऽच्चा०]

—५—

आर कोन् कुनाचा न्हाइ सांगाती !
पैसा बोलर् समद्या वाती !
[खेऽच्चा०]

आन् गरिबाची न्हाइ नाती-गोती !
शिरमंतीचच् घक्कऽ येती !
[खेऽच्चा०]

बग् बामन करतो घरांत मोती !
श्येतकन्याच्या तोंडी माती !
[खेऽच्चा०]

५९

शेट्-सावकराच्या घश्यात श्येती !
कर्जापार्यी र् शोली हाती !

[खेऽच्चा०]

मंग् मागारिन् रडगानं गाती-
'पोरं बासी भाकर खाती !..'

[खेऽच्चा०]

भाउ, मुलकी माजी श्येती व्हती !
म्येलिर् म्येली माजी श्येती !

[खेऽच्चा०]

पर करा करा मदीनों छाती !
खे S S चाऽर बिगी बिगी !

[खेऽच्चा०]

—६—

ह्यो आला बग उरफाटा वख्त !
पुरी पुरी भरली कम्बक्त !

[खेऽच्चा०]

६०

आन् नागर फिरला पुरा घरांत !
गाडवावरती निगे वरात !

[खेऽच्चा०]

मंग् येडा जुन् फिरतो भरमात !
डोम्ब प्येटला नसानसांत !

[खेऽच्चा०]

पर पॉटाची खल्गी कर घात !
आलों आलों र् गोत खात !

[खेऽच्चा०]

ह्ये पॉट बिगान्याचं हातांत !
भाकर बुडलिर् ह्या घामांत !

[खेऽच्चा०]

पर ज्वोर बगा ह्यो या दंडांत !
घोडा चडला र् अस्मानांत !

[खेऽच्चा०]

६१

ह्ये पॉट आमचं आमच्या पाठी !

अन् त्येंचा पैसा त्येंच्या गांठी !

[खेऽच्चा०]

आर् पगा माजले खुशाल-शेटी !

मजुरा झाली महाग रोटी !

[खेऽच्चा०]

हाय् दुनियेमंदी दानत् खोटी !

मर्दांच्या हातांत नरोटी !

[खेऽच्चा०]

ह्यी हाती आली विगार-पाटी !

शेहेरामंदिच् बिऱूड थाटी !

[खेऽच्चा०]

मंग माय् भयनीच्या कुटच्या र् गाटी !

मर्दांच्या हातांत नरोटी !

[खेऽच्चा०]

आन् जित्या मळ्याचि च् भवती दाटी !

(ह्ये) रगात वोकुन चडती ताटी !

[खेऽच्चा०]

भाउ, दुनियेमंदि र् दानत खोटी !

मर्दांच्या हातांत नरोटी !

[खेऽच्चा०]

पर, करा करा बेट्यांनो छायी !

इमारती या मर्दा-हाती !

[खेऽच्चा०]

आर आवळली मानवर जोती !

पाठीवर लय् भारी पोती !

[खेऽच्चा०]

जुन् जिनगानीची झाली माती !

इमारती पर मर्दा-हाती !

[खेऽच्चा०]

पग् काम करुन हे लाथा घेती !
कले अमाला ती शिरमंती !

[खेऽच्चा०]

आर ताक पाजुन् लोनी खाती !
धुळवड् चारुन् पैस नेती !

[खेऽच्चा०]

तुमि टाका प्येका र चुन्यांत माती !
इमारती पर आमच्या हातीं !

[खेऽच्चा०]

द्या जिनगानीचं जोखिम् हातीं !
इमारती बी आमच्या-हातीं !

[खेऽच्चा०]

मंग् दगडी भिंती र गानं गाती !
“ इमारती मर्दाच्या हाती ! ”

[खेऽच्चा०]

ह्यो ज्वोर बगा र था दंडांत !
धोंडा चड्ला र् अस्मानांत !

[खेऽच्चा०]

ह्य धोंडा त्रि व्हता त्या रानांत !
पेट करी बेटा घाटांत !

[खेऽच्चा०]

तो व्हता राजा त्या रानांत !
तितंच हाय त्याचं गनगोतं !

[खेऽच्चा०]

आर कडे-कपारीच्या किल्ल्यांत
राजा न् रानी ! सम्दी जात !

[खेऽच्चा०]

आन् हिरव्या पाचूच्या बंडींत !
चैन करी झुल्लुल्लु पान्यांत !

[खेऽच्चा०]

त्या झाडामाडांच्या चवऱ्यांत !
चोपदार डोंगरमाथ्यांत !

[खेऽच्चा०]

मंगू मनांत बोले लयू लयू हेत !
दैवाची पर् न्यारी मात !
[खेऽच्चा०]

—१०—

हा व्हता बेटा लयू ऐटींत !
कपाल पर फिरलं निमूशात !

[खेऽच्चा०]

धडू!- धडूडू!- दारु करते घात !
ऊर फाटला !...लयू आकांत !

[खेऽच्चा०]

आर चड पड तो गोते खात !
ठिकऱ्या झाल्या !-न् खडा खडींत !

[खेऽच्चा०]

६६

मगू घन् सोस राजाच माथं !
चिनी हतोडा !... माथी रू लाथ !

[खेऽच्चा०]

आन् कपऱ्या पडती !... जले मनांत !
दोरखंडाची रू गल्यांत तात !

[खेऽच्चा०]

भाउ, गोत बाजुला ! हा गाडींत !
राजा बेटा रू झाला चीत !

[खेऽच्चा०]

ह्यो ज्वोर बगा पर या दंडांत !
हं धोंडा चालला रू अस्मानांत !

[खेऽच्चा०]

—११—

हा गुलाम आला या शेहेरात !
राजा व्हता त्या रानांत !

[खेऽच्चा०]

६७

मंगू गुलाम राजा ! निग वरात !
 धापा टाकत ये गाडीत !
 [खेऽच्चा०]
 आर लाचाराच्या तण् दातात !
 घराघरावर निग वरात !
 [खेऽच्चा०]
 मंगू न्हाइ रानी ! न्हाइ नात-गोतं !
 गुलाम राजा गचके खात !
 [खेऽच्चा०]
 तो नवका आला र ह्या शेहेरात !
 पैका मोजी धनी घरात !
 [खेऽच्चा०]
 आन् मेला र मेला या शहरांत !
 विटा-चुना-रेतीचं गोत !
 [खेऽच्चा०]
 ह्यो ज्वोर बगा पर् या दंडांत !
 राजा र तरगे अस्मानात !
 [खेऽच्चा०]

(भारामुलें अगदीं विलंबित)

पर पगा पगा मर्दाचा हात !
 [खेऽच्चा०]
 ह्यी मुई कशी पण क्येली चीत !
 [खेऽच्चा०]
 आमि पोट जालतो या शेहेरात !
 [खेऽच्चा०]
 पर ज्वोर कसा रऽ या दंडांत !
 [खेऽच्चा०]
 अर विट-विटन चड्लि परात !
 [खेऽच्चा०]
 आन् मुईत पाया !—मजल सात !
 [खेऽच्चा०]
 तो सुकात नांदल धनी घरात !
 [खेऽच्चा०]

आन् भुल्लं मंग् मर्दाचा हात !

[खेऽच्चा०]

पर करा गळ्यांनो कराच छाती !

इमारती या मर्दा-हाती !

[खेऽच्चा०]

—१३—

(जरा वेगानें)

भाउ, धनी पना पुरतिच् शिरमंती !

[खेऽच्चा०]

ह्या इमारती पर मर्दा हाती !

[खेऽच्चा०]

मव् मव् गिरघावर् बी तल्लमल्लती !

[खेऽच्चा०]

ये भुल्लतिल् मंग् मर्दाची छाती !

[खेऽच्चा०]

चल् ! काम संपलऽ !-मेलीं नातीं !

[खेऽच्चा०]

७८

अरं मजुरांना नाय् नाती-गोतीं !

[खेऽच्चा०]

पर इमारती या मर्दा-हाती !

[खेऽच्चा०]

मंग उजुन् गळ्यांनो, करा र् छाती !

[खेऽच्चा०]

वर बर्मदेव तिलोकावरती !

[खेऽच्चा०]

आन् मजले-इमले मर्दा-हातीं !

[खेऽच्चा०]

—१४—

हा राजा वि आला झोक खात !

राजा क्येला आमी चीत !

[खेऽच्चा०]

हं!-थोड ऱ्हाय्लर् दीस जगांत !

अस्माना चल् धक्क खात !

[खेऽच्चा०]

७९

आर पेट कशा पायी घाटांत ?
ग्येल र् आता वा गन-गोत !

[खेऽच्चा०]

जा ! वर वर जा तूं गचक खात !
नाय् तर कश्चिल आतां घात !

[खेऽच्चा०]

जा जा राजा र् धक खात !
खाली भुइवर मजल सात !

[खेऽच्चा०]

आन् तुजच वा खालीं गन-गोत !
नको करुं र् त्वेंचा घात !

[खेऽच्चा०]

हं ! आला आला अस्मानांत !
हलुं र् गड्यानों ! कराल घात !

[खेऽच्चा०]

पर् ज्वोर बगा, भाउ, या दंडात !
राजा चट्टला र् गचक खात !

[खेऽच्चा०]

आन् बगा बगा पन् अमची छाती !

इमारती या मर्दा-हाती !

[खेऽच्चा०]

आर जिनगानीची झाली माती !

इमारती पर मर्दा-हाती !

[खेऽच्चा०]

या दगडी भित्तिबि गानं गाती !

‘ इमारती मर्दाच्या हाती ! ’

[खेऽच्चा०]

आर धनीपनापुरतिच् शिरमंती !

इमारती पर मर्दा-हाती !

[खेऽच्चा०]

हो इमारती या मर्दा-हाती !

इमारती मर्दाच्या हाती !

[इमारती मर्दाच्या हातीं.]

मुंबई

१५ डिसेंबर १९३८

७

मानवर हायू लयू बीजा !

१ आसुड पाठीवर चुचकारी !

२ डफ़ डुमडुमल र माजा !

मानवर हायू लयू बीजा !

[राग—मिश्रकाफी
ताल—विलंबित केरवा]

[भूमिका—घाटावरच्या कांहीं गाड्यांचा तांडा, तळ सोडून, सकाळीं भल्या पहाटेस पुढल्या पल्याकडे चालला आहे. पहिला गाडीवान् घुंगुर व चाकें यांच्या 'खुळ्खुळ्-खड्खड्' आवाजावर ' राजा राजाऽ!-सर्जा सर्जा ऽ ! ' म्हणतां म्हणतां, शेवटीं गाणें म्हणूं लागतो. मधून मधून घोऱ्या आवाजात मागले गाडीवान त्याला ' चाल् राजाऽ! चाल् सर्जाऽ ' असें म्हणून सांथ देत आहेत.]

[पूर्वार्ध]

चाल् राजा र ! चाल् सर्जा !

बिगि बिगि चाल् र राजांनो !

चाल् राजा ऽऽ ! चाल् सर्जा !

चाल् राजा ऽ ! चाल् सर्जा ऽऽ !

मानेवर हाय् लय् बोजा र !

चाल् राजा ss ! चाल् सर्जा ss ! १

मैतर आपुन् मोप दिसाच !

चाल् राजा ! चाल् सर्जा !

मानवर हाय् लय् बोजा !

पन् बिगी चाला ! राजा सर्जा !

वान्यावानी मोटर चाल !

बिगि राजा ! बिगि सर्जा !

पर भूत नको त्ये ! तुमीच माजा !

चाल् राजा !-चाल् सर्जा ! २

आर कडन्यावर राती सरल्या !

आन् माना तुमि र भागइल्या !

मंग् निंगुत तर या जुपि झाल्या !

हां, पाउल् उच्ला र ल्येकानों !

चाल् राजा s ! चाल सर्जा !- ३

हे वार बगा र गार फिर !

आन् तांबूड आभालांत ठर !

हाय् उग्वतं बाजू ह्यी म्होर !

आर फट्फट्ल हे फाट येलचं !

चाल राजाs ! चाल् सर्जा s ! ४

काय् म्या भरल व्हय् कार उरीं ?

न्हाय् वाघोबाची र स्वारी !

पग् आता ग्येलाs माघारी !

तो रान धुंडतोर् पान्यासाटीं !

बिचकु नका ! राजा सर्जा s ! ५

आर शेंदुर नारुल् वाघ्याला !

आन् बलि बि दिला म्यां त्ये येला !

हाय् वाघाया र येव भला !

त्यो जाइल् न्हाइ वाट भलत्याच्या !

बिगि चाला ! राजा-सर्जा !.. ६

ह्ये दाट धुकं !.. हाय् वाट चडी !
त्यो घाट फुड ! दगड-दरडी !
मंग् ध्यान धरा र च्यार घडी !
ह्ये जूं मानच लय् भारी !
पन् पल्याड धीर न्या कब्जा !

७

चाल् !-रेंगालुन् चालल कसं ?
त्यो डोयीवर तापल दिस !
लय् उर् धापल् !.. तोंडा प्येस !
आर थंड येल हाय् तवर चाला !
त्रिगि राजा ! हां त्रिगि सर्जा !

८

कोन् ध्येतिल बसकन् चडावर !
.. आन् उतरंडीला लय् म्होर !
त्ये मुलकाच खोड्याल खर !
पर आसुड त्येंच्या पाठीवरती !
त्रिगि चाला राजा सर्जा !

९

७८

पर राजांनो, तुमि त्यातल् न्हव !
.. आन् समद्यानी वी गुन गाव !
'लय् डौलदार जोडी'.. नांव !
मग हातीं आलर् जोखिमू तुमच्या !
चाल् राजा र !.. चाल् सर्जा ! १०

आन् गत्साल्च र ध्यान धरा !
त्यो दगड्या कड्यांत दोनपरा..
हाय् लटकून म्येला माघारा !
हां, ह्यीच खिंड !.. आन् ह्येच दीस त्ये !
पल्याड धीर न्या कब्जा ! ११

ती परान कोकनची जाच !
आन् खेड्याच मन् धोड्याच !
लय् रगात काडी जोडीच !
पर आसुड पाठीवर चुचकारी !
जीव येक तुमचा माजा !.. १२

७९

[उत्तरार्ध]

(आपलें आयुष्य आठवीत)

म्या घाम ढालला र गात !
आन् मोती प्येरलं श्येतात !
मंग् काळी भिजली पान्यात !
आर् डोइ काडती रोपे वर्ती !
मळा दाटलार माजा !

१३

भाऊ, भुई धर वर्ती रोप !
आन् आस धर मंग् मन् मोप !
पर लय् तल्मल् !.. नाय् ये झोप !
अर श्येतकन्याचा जीव मळ्याशी !..
पोट पिकावर् र राजा !

१४

मंग् मोती पिकल भरघोस !
पग् वान्यावर डुलती कनस !
त्या सौद्यावर चाल वर्स !

८०

ह्यी मुल मानस पदरि र् राजा !

डोईवर अपल्या बोजा ! १५

जर भरारती पाखर वर !
तर भरल्या श्येति वि पोर मर !
मन् सैतानावानीच फिर !
मंग् 'हाः ! हाः !' करतो !.. श्येत राखतो !

गोफन् भिरभिरलि र् राजा १६

कुल्येवाला नैवेद दिला !
आन् गोंवण्यांत हुडां भुजला !
आर् पगा पगा ! जुन्ध्या पिकला !
त्ये गळ्ळ मोती !.. झालवि मोती !!
-द्येव पावला र माजा !

१७

आर श्येत पिक !.. घाला घाला !
मंग् चला चला र फाटला !
मउ हुडां खायाला श्येताला !

८१

अर् चला च्यार खिन् मौज लुट्ट र !
चाल् राजा !.. चाल् सर्जा ! १८

पन् नव्तीचा हुर्डा सरला !
मंग् चला अतां र फाटला !
करं घात येलच्या कापनीला !
हं आज ह्यो मळा !.. उद्यां पल्याड्ला !-
चाल् राजा ! चाल् सर्जा ! १९

मंग् आडव झाल र जुन्धळ !
आन् उजून त्यो काळा माळ !
पग् ढवळावि झाला मळा-खळ !
ह्यो ढवळ डोंगर चडल वरती !
कनग भरल र राजा ! २०

मंग् मजेमदी चांघा राती !
गडि वाडुळ दम् आता ध्येती !

८२

आन् सुगीवर गान गाती !
आर् कल्गि-तुण्याच्या फैरी झडती !
डफ् डुमडुम्ला र माजा ! २१

त्यो लावनी गाई गानारा !
पर 'पिक्ला गहु हरभरा' खरा !
आन् हुळा चालला घराघरा !
ह्यी श्येतकन्यान दौलत क्येली !!
चाल् राजा ! चाल् सर्जा ! २२

पर माज दो दिसाचा ठरला !
कर-सारा सरकारी भरला !
कायु कडवा क्येला तुम्हाला !
आन् मुला मानसा थोड दाऽन !
वर्स सर ! राजा सर्जा ! २३

भाउ, जीव एक तुमचा माजा !
ह्ये पोट हाति ! मंग् का माजा !

८३

आन् शिरावर हाय् लय् बोजा !
पर घाम डोइचा ढाळुन बी मी माज्या मनचा
हाय् राजा ! २४

चाल् राजा ! चाल् सर्जा !
हाः विगि राजा !-विगि सर्जा !..

८

दर्याचें गाणें

- १ दर्याला आलय् लई तुफान् !
- २ हं दर्याचे वीर आम्ही ! दर्या मकान !
- ३ घरा मानकु माजि गोरी गोरी पान !
- ४ बाबू मानकुचा न् माझा परान् !

मुंबई }
९ जानेवारी १९३९

दर्याचें गाणें

राग—मिश्र विलावल.
ताल—केरवा

[भूमिका—एक मासेमारीला निघालेली टोळी एका मोठ्या होडीत बसून शीड उभारून चालली आहे. मधून मधून जरूर तेथें वल्ही चालवीत ते जात आहेत. सारखी वल्ही मारतांना म्होरक्या गुणगुणूं लागतो. ते स्वर धुमूं लागून सान्यांचें लक्ष तिकडे वेधून त्याला गाण्याचें स्वरूप येतें. म्होरक्या गाणें म्हणूं लागतो; त्याला इतर साथ देतात—‘ ही व्हडि जाव् दे सराररा ’ मग प्रत्येक ओळीनंतर ते त्याला साथ करतात.]

—१—

[लांबून होडी येत आहे: नुसते वल्ह्यांचे व समुद्राच्या लाटांचे आवाज.]

[आवाज मोठा होतो; जवळ येतो; कुजकुज.]

[म्होरक्या:—हुंकारात्मक]

व्हडिवाल्या, व्हडिवाल्या ! व्हलकान्या !

ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा !

[सारे हुंकारात्मक]

ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा !

[म्होरक्या:—जवळ येत स्पष्ट]

व्हडिवाल्या, व्हडिवाल्या ! व्हलकान्या !

माज्या व्हलकान्या !

ह्यी व्हडि जाव् दे सराररा !

[ह्यी व्हडि जाव् दे सराररा !]

दर्याला आलय लई तुफान् ! बोलते लई तुफान् !

[लई तुफान् ! बोलते लई तुफान् !]

गरगर लाटा ! चड उदान् !.. लय् चड उदान् !

[लय् चड उदान् !.. ह्ये चड उदान् !]

रुप्याचि मासुली करी उदान् ! मासुलि करी उदान् !

[मासुलि करी उदान् ! ह्यी करी उदान् !]

जाल्यात् गावला ह्यो म्हावरा नादान्! ह्यो म्हावरा नादान्!

[गाव्ळा म्हावरा नादान् !.. ह्यो म्हावरा नादान् !]

त्याच्यावानी माज मन व्येभान् ! माज मन व्येभान् !

[माज मन व्येभान् ! झालं मन व्येभान् !]

रापन् आड्ढ भरा भरा !

[ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा !]

रापन् ओड्ढ भराभरा !

[ह्यी व्हडी जाव् घे सराररा !]

व्हडिवाल्या, व्हडिवाल्या ! व्हलकन्या !

माज्या व्हलकन्या !

ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा !

[ह्यी व्हडी जाव् घे सराररा]

[दर्यांत तुफान होतें; . आणि क्षणभर गाणें विरतें.]

[तुफान कमी होतें; गाणें पुन्हा सुरू.]

हं ! संबाल् संबाल् शिड् !.. धर सुकान् !

बिगि धर सुकान् !

[बिगि धर सुकान् ! तूं धर सुकान् !]

दर्याचे वीर आमि !.. दर्या मकान् !

आमचा दर्या मकान् !

[आमचा दर्या मकान् ! ह्यो दर्या मकान् !]

मासुली घेत्ये आमा दर्याचि खान !

बगा दर्याचि खान् !

[ह्यी दर्याचि खान् ! बगा दर्याचि खान् !]

तगव होडी ! धीरान् हान् ! तूं धीरान् हान् !

[होडि धीरान् हान् !.. तूं धीरान् हान् !]

हं संबाल् ! झाला हाय् दर्या तुफान् !

बग दर्या तुफान् !

[धीरान् हान् ! हाय् दर्या तुफान् !]

वहली चालू द्या भराभरा !
[हं, ह्यी व्हडि जाव घे सराररा !]

व्हलि चालू द्या भराभरा !
[हं, ह्यी व्हडि जाव घे सराररा]
व्हडिवाल्या, व्हडिवाल्या ! व्हलकन्या !
माज्या व्हलकन्या !

ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा !
[ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा !]

—३—

[थोडा वेळ संथ चालल्यावर]
दर्याचा नाच ! आन् जीवाचा रान् !
ह्ये जीवाचा रान् !
[ह्ये जिवाचा रान् ! बगा जिवाचा रान्]
पर घरा मानकु माजि गोरि गोरि पान् !
हाय गोरि गोरि पान् !

[वाय् गोरि गोरि पान् ! हाय् गोरि गोरि पान्]
कवळी काकडी !.. नाजूक चान् !

जनु नाजूक चान् !
[जशि नाजूक चान् ! हाय् नाजूक चान् !]
तिची न् माजी जोडि लय् छान् !
हाय् जोडि लय् छान् !

[हाय् जोडि लय् छान् ! ह्यी जोडि लय् छान् !]
तिच्यासाठी माजा जीव व्येभान् !
झाला जीव व्येभान् !

[झाला जीव व्येभान् ! हाय् जीव व्येभान् !]
तिला भेटू घे भराभरा !

[ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा !]
चाप्याचां फुल् तिला द्येइन घरां !
[ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा !]
डोक्यांत फुल् मानकु लाजल् जरा !

[ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा!]

व्हडिवाल्या व्हडिवाल्या! व्हलकऱ्या!

माज्या व्हलकऱ्या!

ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा!

[ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा!]

—४—

बाबु मान्कुचा न माजा परान्! तो माजा परान्!

[बाबु माजा परान्! हाय् माजा परान्!]

‘ शिर्ग ’ लिवतो हाय् शालेत छान्!

लिवतो शालेत छान्!

[बाबु शालेत छान्! लिव्तो शालेत छान्!]

शरट् पेरतो आन् निली तुमान्!

पेरतो निली तुमान्!

[बाबु निली तुमान् पेरतो!.. निली तुमान्!]

तूं संबाल् लंगोटा! न् मार सुकान्!

आर् मार सुकान्!

[चल् मार सुकान्! नाख्वा मार सुकान्!]

आपन् मारतो मासलि! दर्या-उदान्!

ह्ये दर्या-उदान्!

[चड दर्या उदान्! ह्ये दर्या उदान्!]

खाऊ मागल् बाबु!- चला घरा!

[ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा!]

[लांब जात जात—]

व्हडिवाल्या व्हडिवाल्या! व्हलकऱ्या!

माज्या व्हलकऱ्या!

ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा!

ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा!

ह्यी व्हडि जाव् घे सराररा!

मुंबई,
२० आगष्ट १९३८ }

९

लाटामदी डोल डोलकाटी !

लाटामदी डोल डोलकाटी !

राग-काँफी मिश्र
ताल-केरवा.

स्थळ-समुद्र किनाऱ्यावरील म्हाद्या कोळ्याचें खोपट.

पात्रें-म्हाद्या व गोमू.

वेळ-संध्याकाळ.

[प्रसंग-म्हातारा म्हाद्या कोळी वापरून वापरून तुटलेल्या जाळ्याच्या गाठी पुन्हां विणून नीट करीत आहे. त्याची तरुण मुलगी गोमू आंत खोपटांत चुलीजवळ कांहीं करत आहे. म्हावऱ्याची टोपली घेऊन मासळी बाजाराकडे जाण्याची तिची वेळ झाली आहे. म्हाद्याहि थोड्याच वेळांत मासेमारीसाठी पुन्हां दर्याकडे जाणार आहे.]

गोमू-(आंतून) बाबाऽ ! जाल्याच्या गाठी झाल्या र तुड्याऽ ? मी जाल्ये बाऽजाराऽ मासळी झेन् !

म्हाद्या-(ओटीवरून जाळे विणतां विणतां आंत पाहून) गोमू इकडं ये !-मीव् जातो दर्याला !- पोरांऽ ! वकत झाला !-

[गोमू ओटीवर डोकावते]

म्हाद्या—(जाळें विणत)

जकल्या जाल्याच्या झाल्या गो गाटी S!—

माजि लाटामदी डोलकाटी !

आतां जाल्याच्या झाल्या गो गाटी S !

माजि लाटामदी डोल डोलकाटी!—

दिस बुडळ!—बग् वोकत जाला !

उदान् चडळ!..चांद आभाला आला !

म्हावरा बिजा तो येइल आमाला !

व्हड्या पान्यामदि गो जाती !

आमूची लाटामदी डोल डोलकाटी ! १

सरग-पापलेटां जकलां ह्यां ताजा !

मासलि क्षेन तूं बाजाराला जा !

सौदा कराया दर्यासि बीजा!—

डोल लाटामदि माजी व्हडी !

पोरि, डोलं लाटामदि डोलकाटी ! २

[निःश्वास टाकून]

दिसादिसान वाढशि पोरी !

तरनपनाची आली तरारी !

[आन् काय सांगूं, पोरे ?]

आया तुजी व्हति सुरख गोरी !

तिच्या रुपाचि तूं क्येलीस चोरि !

पोरि, लाटामदी माजि डोलकाटी ! ३

हौस असल् तुला तरनेपणाची !

चोली प्येर पन् साद्या खनाची !

पदर सरखा झे !.. लाज कुलाची !

आन् नखर नको नव नकली गो !

पोरे, वाटन जाव् नको येकली ! ४

नारोवर माज्या गोमूचां ध्यान !

[माल् म्हायताय्, पोरे !]

पोरी, तुला तो ब्येस जवान !

[लाजले कला गोऽऽ ?]

लाजू नको !.. कर औंदा लगीन !
पन् संबाल् गोमू, तुज तरूनपन् !
जनु डोले लाटामदि डोलकाटी ! ५

गोमूऽ—

तुज्या हातीं माज्या कुलाचा तारूं !
दर्यां तुफान् !.. शिड् नको उभारूं !
आन् नारो नाकवा कदि ध्येतो गो दारूं !
न् दारूचि मजा मला म्हायताय गो !
त्या वाटन जाव् नको येकली ! ६

तुज्या डोईंवर म्हावरा टोपली !
बाय्, त्या वाटन जाव् नको येकली !
त्या वाटन जाव नको येकली !
गोमु, तुज्या डोईंवर म्हावरा टोपली !
त्या वाटन जाव नको येकली !

९८

[जाळें गोळा करून उठतो व टोपली वगैरे घेऊन जाऊं लागतो.]

म्हाद्या-बरा! जातो गो गोमु, दर्याला! आता फाटला येन्!
गोमू- (आंत वळून) हां बाबा ! मीव् जात्ये बाजारा
मासली शेन् !

[म्हाद्या समुद्राकडे जातां जातां आपल्याशी गुणगुणतो.-]

डोलकाटीऽ ! लाटामदि माजि डोलकाटी !-

गोमू घराऽ माजि डोलकाटी !

डोलकाटी !.. डोलकाटी !.. डोलकाटी !!

सुंवरैः

१८ सप्टेंबर १९३८ }

९९

चल् चल् घरट्याशीं!-

- १ मी तव दासी !
- २ दूर दूर तव मिरास !
- ३ तो स्वैर वात—
- ४ माड दाटती !
- ५ सळसळतो पाचोळा ! त्या रुखावळी।
- ६ वेताळ प्रेमळ !..नाद खुळ्खुळ् !
- ७ तेथ तुझे दीन सान सदन नांदते !
- ८ दूर दूर तव मिरास ! कोंकण-भूवासी।

चल् चल् घरट्याशीं

[जलतरंगिणीचें गाणें]

राग-मिश्र खंवावती.

ताल-एकताल.

—१—

“चल्चल् घरट्याशी ! नंदन-वन-वासी
हैं कोंकण-वन ! नंदन-वन ! तूं नंदन-वन वासी !
चल्चल् घरट्याशी ! हे कोंकण-भू-वासी !
मी जलदेवी साची ! कोंकण-भू-वासी !
मी नील जलावर तरतें फेंसळत वीची
मी जलदवी साची ! मी तव दासी !

—२—

“ हे कोंकण-भू-वासी !
कोंकणभूवासी ! नंदन-वन-वासी !
ती दूर दूर तव मिरास !.. दूर तटाशी !
चल् घरट्याशी ! चल् घरट्याशी !

‘राहिल घर दूर जरा!’.. धीर मनाशी !
जरि पोट तुला भटकत ने ! थांब तटाशी !
त्या दूर तटाशी
अन् चल घरट्याशी ! मी तव दासी !

—३—

“ तो स्वैर वात फिरत शिरे लहरि मिजाशी !
लहरिलहरिवरुनि घरी ताल तटाशी !
डोले जल-राशी ! डोले जल-राशी !
अन् गुंगुं गुणगुणत तिथें थेट तटाशी !
भान हरे !.. गान करी तव घरट्याशी !...
छोट्या घरट्याशी ! छोट्या घरट्याशी !

हे कोंकण-भू-वासी ! चल घरट्याशी !
हीच हीच तव मिरास ! चल् घरट्याशी !

—४—

“ गर गर फिरतात मीन ! फेन उसळती !
सळसळती नीळ-जळीं खेळति पळती !
त्या चंचल ज्योती ! त्या चंचल ज्योती !

१०२

डुवक् डुवक् डुलत प्रभा चंद्र-तारकांची !
त्या नीळ जलावर तरती कौमुदि-मय वीची !

स्फूर्तीच कवीची ! स्फूर्तीच कवीची !
पट पट तडिं फुटत लाट ! माड दाटती !
थाट करिति उंचावुनि शिर ते बघ वदती !

प्रेमे गद्गती ! प्रेमे गद्गती !

‘ आम्हि कोंकण-भू-वासी ! आम्हि नंदन-वनवासी !
हीच हीच तव मिरास ! चल् घरट्याशी !
कोंकण-भू-वासी ! चल् घरट्याशी !’

—५—

“ सळसळतो पाचोळा डोंगरा तळी !
ताम्रवर्ण वृक्षशिरी ! पसरल्या घळी !
त्या तांबड्या घळी ! त्या तांबड्या घळी !

नीळ-नभीं झोलावत माड झावळी !
रुचकर करती कोकम-बोर-पोफळी !
फलभार पोवळी ! फलभार पोवळी !

आम्र-तरु-मंजरिचा गंध राउळी !

१०३

तो पारिजात शोभवीत बकुळ बावळी !
 सुकुमार कोवळी ! सुकुमार कोवळी !
 पिंपळ-वड जीर्ण जरी करित सावळी !
 परिचित तव भवति अजुनि त्या रुखावळी !
 करतात सावळी ! त्या रुखावळी !
 चल् चल् घरट्याशी ! कोंकण-भू-वासी !
 हीच हीच तव मिरास ! चल् घरट्याशी !
 —६—
 “ खडकाळ्या माळ रानि नाग धावती !
 त्यांस परी शापित जणुं तेथ तरु-तती !
 त्या उंच तरुतती ! त्यांस शापिती !
 किर् किर् रान करी !..पेटला चुडा !
 चालले वऱ्हाड पुढे !..झडत चौघडा !
 तो भयद चौघडा !..अन् सूरही चढा !
 आवस-पौर्णिम चाले हाच गोंधळ !
 भय मनांत !-तोंच उठे नाद खुळ् खुळ् !
 तो नाद खुळ्खुळ् !..वेताळ प्रेमळ !

करकर वेताळ फिरे !-पाळतो तुला !
 सळसळ रानांत भरे चारि बाजुला !-
 चारि बाजुला !- पाळतो तुला !
 ‘ देव महाराज ’ रक्षि ! छळत ना शनी !
 जाणत तव कुलदैवत विघ्ननाशनी !
 तव विघ्न-नाशनी ! भय कशा मनी ?
 भूवर सरती तारे !.. धरति तरु शिरी !
 चंचल खद्योत-ज्योति फिरति जोंबरी !
 खद्योत तरुशिरी !..त्या स्वर्गिंच्या परी !-
 सर सर येतात सरी मग पिकांवरी !
 सोन्याचे भात उभे !.. भय कशा उरी ?
 चल् घरट्याशी !-भय कशा उरी ?
 —७—
 “ तेथ तुझे दीन सान सदन नांदतें !
 माता-बाईल तिथें !.. बाळ रांगतें !
 आनंद-कंद तें ! आमोद कोंदतें !

दुडदुडती बाळ तिथें खिदळति व्हसती !

ते बघ बघ बाल-गालि बोंडु रंगती !

खेळांत दंगती ! आनंद कोदती !

गृहिणि-उरीं फणस-गरे हे रसरसती !..

मातेचे मिचमिचते नेत्र दाटती !

ये पूर दो तयीं ! ते नत्र दाटती !

जरि पोट तुला भटकत ने !.. थांब तटाशी !

ती दूर दूर तव मिरास ! चल् घरख्याशी !

चल् चल् घरख्याशी !.. त्या दूर तटाशी !

हे कोंकण-भू-वासी ! हे नंदन-वन-वासी !

मी नील जलांवर फिरतें ! फेसाळत वीची !

तू चल् घरख्याशी !.. चल् घरख्याशी !

ती दूर दूर तव मिरास ! चल् घरख्याशी !

मी जलदेवी साची !- पण तव दासी !

चल् चल् घरख्याशी !.. चल् चल् घरख्याशी !”

मुंबई,
ऑक्टोबर १९३८.

११

गुंजारव

गुंजारव !

[शहरी खडखडायांत गुंजारव नाही. पण क्वचित् प्रसंगी, तेथील खुराडांतून बाहेर दूरवर जाऊन, एखाद्या प्रशांत प्रातःकाळीं, खेडवळ निसर्ग-सौंदर्य नवख्या नजरेनें पहात असतांना मात्र, असल्या नेहमींच्याच 'कवि'—कल्पना मनांत हळूच डोकावून गुणगुणून जातात;.. पण त्यांनींही मन आनंदते.]

[राग-भैरव
ताल-त्रिताल]

चाले गुंजारव !.. मधुर हा चाले गुंजारव !
अंतरीं रंग नवनव उमटवी !—चाले गुंजारव !

गुणगुणत भ्रमर धावती !

हृद्-बीची हेलवती !

आनंद—उर्मि उसळती !

ही अननुभूत टवटव, मानसीं !— चाले गुंजारव !

१

लपली नभि तारावली !

ती इंदुकला परतली !

१०८

कमलिनि रविला लाजली !
सारखी हसू लागली तथाशी !—चाले गुंजारव !

२

या प्रातःसमयीं अशा,
रविराज न् प्राची दिशा
उधळती नवोनव यशा !

करतात प्रेम-पखरण परस्पर !—चाले गुंजारव !

३

नभि धावे वेगें धन;
पसरला, दाटला धन;
उधळतो आपुलें धन !

पांढरा फडफडे झगा रवीचा !.. चाले गुंजारव !

४

उमळुनी कळ्या पाहती
वायुवीचि डोलावती !

गुद्गुल्या न त्या साहती;
त्यामुळें हास्य कोमल त्यांचें !.. चाले गुंजारव !

५

१०९

ही निसर्ग-देवी उठे !

नटुनि ही निघाली कुठें ?

बहुरंगी घालू वटे !

मधुमधुर गुणगुणे रव स्वतःशी !.. चाले गुंजारव !-

डोकावी सविता वर;

भोंवतालच्या तरुवर,

फिरवितो हजारो कर !

जनकाच्या प्रेमें स्वर तरुंचा !.. चाले गुंजारव !

जग धरी नबी टवटवी !

की, कोमल तरु-पालवी !

चकचके !.. शिरें हालवी !

सवित्याचें स्वागत करी सारखी !.. चाले गुंजारव !

प्रियसख्या सवें घेउनी,

नीरोप नगा देउनी, ..

११०

सरिता मनि आनंदुनी

पति समीप धावें मुदें गात ती !.. चाले गुंजारव !

नग ऋषी जणूं बैसला,

सुस्नात सुचर्चित भला;

संध्येला अर्पा जला !

गायत्री मंत्र गंभीर निनादे !- चाले गुंजारव !

गुणगुणत भ्रमर धावती !

हृदवीची हेलावती !

आनंद-ऊर्मि उसळती !

ही अननुभूत टवटव !.. मानसी चाले गुंजारव !

अंतरी रंग नव नव उमटवी !.. चाले गुंजारव !

पालघर, }
१६-११-२९ }

१११

‘आजच्या गाण्यां’तील

‘हुशार’ ‘डोलकाठी’

‘ह्यी व्हडी...’ व

‘चल् घरच्याशी’

या गाण्यांतील कांहीं संपादित भाग

—ध्वनि-मुद्रित केला आहे.—

१२

करांत कोलित !--

माकड मानव !

करांत कोलीत ! माकड मानव !

[गरुड-भरारी वाटते साधी, पण असते फार कठीण!]

राग-दुर्गा.
ताल-त्रिनाल.

झर्णी ऊठ मना !- घे गरुड भरारी !

नर राख पसरवी जगावरी !.. ऊठ मना !

तळमळ सारी शर जिव्हारी !

मानवता स्वार्थास हावरी !

जग झांकळतीं ढगें धावरीं !

तू कर जा स्वर्गावर स्वारी !.. ऊठ मना !

१

जाइन वरवर ! वळुनी पाहिन !

निळें मोकळें मज तारांगण !

‘सहन न माझ्या मळ्यास कुंपण !’

कर उंच भराण्यांची स्वारी !.. ऊठ मना !

२

११४

जाइन वरवर !.. पाहिन भू-वर !

क्षुद्र दिसे जग नभांत जोवर !

..परि मज तेंहि गणें क्षुद्रतर !

तरि खंत नको !.. मम स्वर्ग उरीं !.. ऊठ मना !

३

हीन करा नर ! जा जा झुंजा !

खुशाल जगतीं स्वार्थें माजा !

मी तर आतां माझा राजा !

मी सज जावया स्वर्दारीं !.. ऊठ मना !

४

काय करी तम तेजःपुंजा ?..

सूर्य सोबती झाला माझा !

परि जग जगवा !.. कांहीं योजा !

ती पहा काजळी तुम्हावरी !.. ऊठ मना !

५

सरसर जग ये सारें वरतीं !

धापा टाकित यंत्रें फिरतीं !

११५

शहरी मजले हवेंत तरती !
हा धूर परी पसरला भू-वरी!.. ऊठ मना !

६

शास्त्रावर जगताची किंमत !
शास्त्रच आणी जगांत हिंमत !
शास्त्र चालवी भूवर हुकमत !
जग पुढें सरें शास्त्रेंच जरी?.. ऊठ मना !

७

वीस शतानीं जगतीं जेता !
'धर्म' ! 'न्याय' !.. विश्वाच्या बाता !
सुधारला नर !-वानर होता !!
मग कसाव करणी तोच करी!.. ऊठ मना !

८

निसर्ग निर्मी सुगी, जगाला !
.. परि ओझ्यानें मेला हेला !

११६

पिवळ्या शेतीं खेडुत मेला !!
'नरवीर' जगाचें रान करी!.. ऊठ मना !

९

पोटासाठीं सारी भगभग !
यंत्र-युगाचा मंत्र एक मग !
मानव करितो मुंग्यांचें जग !!-
जगि मदीं जगवितो कशीं तरी!.. ऊठ मना !

१०

शास्त्र जोडते जगांत मानव !
शास्त्र करी परि देवा दानव !
शास्त्रें मेला भूवर मानव !
ही राख उरे बघ जगावरी!.. ऊठ मना !

११

करांत कोलित !.. माकड मानव !
संहाराचे शोध करी नव !
पशू लाजले पाहुन तांडव !

११७

जा पुन्हां नराला ओढ वरी !.. ऊठ मना !

१२

दाट कोंदले भीषण वारे !

सुगम जीवनी युद्ध फवारे !

वर्षामागुन वर्ष भरारे !

ही स्मशान रोखें जीवन-वारी !.. ऊठ मना !

१३

सावध भाई ! मानव सारे !

सृष्टि-माहर्ची अम्ही लेकरे !

सुखी वनूया स्वैर पाखरे !

चल् स्वर्ग उभा कर भूमि-वरी !

धे धेच नरा ! ही गरुड भरारी !!

१४

मुंबई,
नववर्षप्रभात १९३९ }

११८

तरंग

राग-पूर्वा.
ताल-त्रिताल.

काळा भूत करून त्यास धरण्या मी हो न वेडापिसा !

पूर्वीचें यशदुःख ना डंवचतें माझ्या कधीं मानसा !

‘ होवोनी यशवंत काय मिरवूं आम्ही यशोमंदिल !

किंवा भालिं असे अपेक्ष ?-जगणें होवोनिया बेदिल ?

विश्वाच्या कुरणांत क्षुद्र कण मी ! नाहीं मला योग्यता !

माझ्या जीवन-संगरास कसली आहे जर्गी मान्यता ?

माझा जीवन-हेतु काय ?-भंवतीं सृष्टी कशा झांपडे ?

कां मी या जगतीं फिरे-धडपडे ?..जाणार कोठें पुढें ?’

आम्हाला नच वेळ येथ करण्या ही फोल प्रश्नावळी !

आहे जीवित सान !-थोर करणें कायें महीच्या तळीं !

होजं सावध !-वर्तमान धरण्या हा घट्ट इच्छाबलें !

आतां हें भवितव्य सर्व अमुच्या हातांतलें बाहुलें !

नेटानें करण्या प्रयत्न, स्वमनीं विश्वास आम्ही धरूं !

आम्हां योग्य गमेल तेंच करण्या आम्ही कधीं ना डरूं !

पुणें,
११११९३१ }

१४

माझी टांकसाळ

माझी टांकसाळ !

[आजच्या खोऱ्या टांकसांडींच्या काव्यांतील गाणें]

[राग-पिळ
ताल-विलंबित केरवा]

माझी टांकसाळ !.. चाले टांकसाळ ! माझी टांकसाळ !
खळखळ नाणीं पाडी, टांकसाळ ! माझी टांकसाळ !
रुपयांची नाणीं पाडी, टांकसाळ ! माझी टांकसाळ ! धु०

केला यत्न आटोकाट !
साम्य झालें आतां दाट !

१२१

माप, छाप, .. एक घाट !
परी टेवी माझी छाप टांकसाळ !
चाले टांकसाळ ! .. माझी टांकसाळ !

१

ऊर धपापतो सारा !
कशा पाहिजे पसारा !
कीरा मयूर-पिसारां,
देई पाठीवर भार, टांकसाळ !
माझी टांकसाळ ! .. चाले टांकसाळ !

२

संशयास जागा झाली !
चिन्हें व्यक्तिवाचीं आलीं !
माझी यातायात मेली !
ओरडाल, ' बघा खोटी टांकसाळ !
चाले टांकसाळ ! ' माझी टांकसाळ !

३

१२२

अधिकार नाहीं हातीं !
धनीकांचीही ना नातीं !
होती कोत्या यातायाती !
जग गणेल .. ' ही खोटी टांकसाळ ! '
माझी टांकसाळ ! चाले टांकसाळ !

४

—आस परी एक मना !
खोंटें परीचीत जनां !
पुढें करी खोट्या घना !
तेथें एक खोटी माझी टांकसाळ !
चाले टांकसाळ ! माझी टांकसाळ !

५

—आणि एक समाधान !
माझें रुपयांचें धन !
चूक कराल बेभान !

१२३

म्हणाल.. 'ही शीवराई-टांकसाळ !'

माझी टांकसाळ ! चाले टांकसाळ !

६

रुपयांची नाणीं पाडी, टांकसाळ ! माझी टांकसाळ !

खळखळ नाणीं पाडीं, टांकसाळ ! माझी टांकसाळ !

चाले टांकसाळ ! माझी टांकसाळ !

मुंबई.

१२ जानेवारी १९३९

विश्रान्ति

१२४

“ गडवड घाई जगांत चाले !

— आळस डुलक्या देतो ! प्रण

गंभीरपणे घड्याळ वोलें !

— आला क्षण ! गेलें क्षण ! ”

त्या प्रत्येक क्षणाचा योग्य उपयोग करावयास

श्री समर्थ वॉच कंपनी

[सरकारी तवेला: मुंबई ४]

ची समर्थ घड्याळें तुम्हाला जागरूक ठेवतील.

साध्या चिठीपासून तों ग्रंथापर्यंत तसेंच
लिथो प्रेसचे काम माफक दरांत सुबक करून देणारा

श्री सिद्धेश्वर छापखाना

कोल्हापूर.

“ औषधें ” स्वस्त व वक्तशीरपणें कोठेंहि पुरविणारी
माधव एजन्सी, मुंबई ४.

सृष्टीतील सारें सौंदर्य

पहातांना

R. N. Shinde & Sons

(Girgaon, Parel, Dadar)
BOMBAY.

यांच्या दक्ष मदतीने

दृष्टि पूर्ण साफ
ठेवा.

श्री. रघुवीर सामंत कृत.

“ उपकारी माणसें ”

तुम्हाला आढळली आहेत कां ?

“ प्रवासांतील
सोवती ”

(खंड १ ला)

“ अभ्र-पटल ”

(खंड २ रा)

(प्रत्येकीं रु. २।)

ओळखीच्या महाराष्ट्रांतून फिरल्यासारखे
तुम्हाला वाटेल ! पानोपानीं विविध
भावनांनीं हृदय भरून येईल.

व्यवस्थापकः— ‘ पारिजात प्रकाशन, लि. ’

७ मॅथ्यू रोड, चौपाटी, मुंबई ४.

ज्ञालोपयोगी व इतर सर्व पुस्तके पुरविणारा

न्यू सरस्वती बुकडेपो

ठाकुरद्वार, मुंबई ४.

MODERATE & BEST

P. SHANTARAM : Tailors

Near P. Church. BOMBAY 4.

Jacket Printed at Sagar Sahitya P. Press, Bombay 4.